

PLF-mytt

PERSON- och LOKALHISTORISKT FORSKARCENTRUM OSKARSHAMN

Yrken som försvunnit

Kopparslagare är näst guld och silver den äldst kända metallen före järnets upptäckt. Kopparslageriet var ett omfattande yrke i Egypten och Grekland långt före Kristi födelse. I Sverige tillverkade man kopparföremål såsom kokkärl, pannor och prydnadsföremål redan under medeltiden.

Efterfrågan på kopparslagarens alster ökade märkbart under 1700-talet. Då började man i allt större utsträckning att använda brännvinspannor i koppar. Kaffe-pannor tillverkades bevisligen redan i början av 1700-talet men blev en stor artikel först efter 1850.

Kopparslagare

Salpetersjudare

Salpetersjudare var ett yrke, vars uppgift bestod i att samla in urinindräckt jord för att kunna ta tillvara salpeter. Denna jord hittade man i böndernas ladugårdar. Bönderna ålades därför att ha trägolv, för att man lättare skulle komma åt salpetern. Den kokades sedan, och slutprodukten blev krut.

Efterfrågan var särskilt stor under stormaktstiden. Då reste speciella salpetersjudare runt och tvingade bönderna att bryta upp sina ladugårdsgolv och leverera den åtrådda råvaran. De var mycket impopulära och kallades föraktfullt för "pissegubbar".

En statare var en gift lantarbetare, som fick en stor del av sin lön (stat) in natura av en jordägare. Statarhusterna var inte tvungna att arbeta men gjorde det ändå, för att familjen skulle få in lite kontanter. Det vanligaste extrajobbet för dem var att mjölka kor.

Systemet förekom mest på större gårdar i södra Sverige. Det nådde sin största utbredning i slutet av 1800-talet men minskade i omfattning i takt med att jordbruket mekaniserades. Kritik från politiker och några berömda författare gjorde, att systemet avskaffades 1945, när ren kontantlön infördes för lantarbetare.

Statare

I detta nummer: Sveriges sista kopparslagare

Kallelse

PLF i Oskarshamn håller Föreningsmöte

lördagen den 16 november klockan 14.00

i PLF-lokalen, Kyrkogårdsgatan 11

Föreningen bjuder på kaffe

Efter mötesförhandlingarna går vi igenom gamla yrken och titlar.

Både manliga och kvinnliga, på landet och i staden.

Lokalhistoria under ett par hundra år

Välkomna!

Styrelsen

PLF:s styrelse och uppdrag under verksamhetsåret 2013/2014

Namn	Uppdrag	Telefon	E-post
Sam Blixt	ordförande, dataansv.	0491 - 151 28	sam.blixt@telia.com
Anders Thunberg	v. ordf, redaktör	0491 - 76 64 11	anders.0491766411@telia.com
Leif Rydström	sekreterare	0499 - 131 88	leif.rm@telia.com
Edith Carlsson	v. sekr., ansv. brevfr.	0491 - 930 14	elga@telia.com
Anders Rotviker	kassör	0491 - 620 11	anders.rotviker@telia.com
John-Olof Dillström	v. kassör	0491 - 919 22	j-o.d@hotmail.com
Britt Maria Ekstrand	ansv. mailfrågor, dataansv.	0491 - 186 55	bm.ekstrand@telia.com
Birgitta Dahleman	biblioteksansvarig	0491 - 181 01	b.dahleman@hotmail.com
Gunnar Håkansson	styrelseledamot	0491 - 175 83	gunnar.hakansson@telia.com
Ingvar Andersson	suppleant	0491 - 183 59	ingvar.an@hotmail.se
Ulf Waltersson	suppleant	0490 - 720 68	ulf@waltersson.com
Sven-Åke Fogelqvist	suppleant	0491 - 154 93	fogelqvist.sven-ake@hotmail.se
Leif Norrgård	valberedning	0491 - 811 58	prostenleif@hotmail.se
Olov Ryner	valberedning	0491 - 511 00	
Christina Dannesäter	valberedning	0491 - 240 47	christina.dannesater@hogsby.net
Morgan Corneteg	hemsida och CD-skivor	0491 - 774 38	morgan.corneteg@telia.com

PLF-nytt, medlemstidning för Person- och Lokalhistoriskt Forskarcentrum, Oskarshamn.

Utkommer fyra gånger per år. Upplaga 1 900 exemplar.

Manus till artiklar och andra skriftliga bidrag sändes till

PLF, Box 23, 572 21 OSKARSHAMN

eller E-postadress: anders.0491766411@telia.com

PLF har också en hemsida www.plfoskarshamn.se

Bidrag kan också sändas till e-postadress: info@plfoskarshamn.se

Utdrag ur artiklar får göras med angivande av källa och författare.

PLF-nytt nr 108 utkommer den 24/1 2014

I redaktionen: Anders Thunberg (ansvarig utgivare). Övriga styrelsemedlemmar deltar i det redaktionella arbetet.

Ordföranden har ordet

Nu börjar hösten och vi får kallare nätter. Själv åker jag till Stockholm och Berlin ett par veckor. Skall på nytt besöka släktforskningsarkiven i Berlin

Läste i Släkthistoriskt Forum nr 4 om svensken som gav stadsdelen Bronx i New York sitt namn. Jonas Brunk från Komstad i Norra Ljunga, moderförsamling till Sävsjö, var den förste europé som bosatte sig i New York. Han reste med sin fru i maj 1639 från Holland till Nya Amsterdam strax öster om norra delen av ön Manhattan. Där köpte han ett 264 hektar stort landområde.

Det var intressant eftersom mitt besök i New York hösten 2009 gjorde det möjligt att ta en dagstur till Bronx utanför Manhattan. - Min kusin Kicki, som jag bodde hos och som bott i New York i femtio år, kände inte till att Bronx fått sitt namn efter en smålänning. Det finns mängder att läsa på nätet om Jonas Brunk, vars efternamn har olika stavningar i olika källor.

Nu lägger vi ned ett stort arbete på att registrera födda, vigda och döda i södra och östra delen av Östergötland och komplettera det som saknas i Vimmerby och Västervik kommuner för den tredje versionen av CD-1, som vi kommer att premiärsälja vid släktforskar-dagarna i Karlstad den 29-31 augusti 2014. Vi har redan nu lagt in 15-20 nya församlingar i Östergötland i PLF:s databas. Vi vädjar till alla som vill hjälpa till med registreringen att höra av sig till oss. Du bör helst välja en församling som Du känner till eller har förfäder i, Du får gärna börja med 1900-talet, som är ganska lättläst.

Vi vill tacka alla som hjälper till med registrering och de som skänkt pengar och andra gåvor under året.

Vid nästa föreningsmöte den 16 november i vår lokal på Kyrkogårdsgatan 11 kommer vi att berätta om gamla yrken och titlar för både män och kvinnor, både på landet och i staden.

Sam Blixt

Välbesökta släktforskar dagar i Köping

Årets släktforskar dagar ägde rum i Köping mellan den 23 och den 25 augusti. Trots att Köping är en förhållandevis liten stad, ca 25 000 invånare, kom det ovanligt många besökande, över 6 000 personer. Arrangemangen var också lyckade, och alla tycktes nöjda. Inte minst PLF kan känna sig nöjt, eftersom många besökte vår monter, och försäljningen av vår nytv-givna CD 2-skiva gick strålande.

Den som är intresserad av historia har mycket att titta på. Själv fastnade jag framför Släkt- oco Bygdeforskarföreningen ENGELBREKT:s monter. Den hör hemma i Norberg, och där har man grundligt forskat i Engelbrekts frihetskamp på 1400-talet. Med hjälp av bilder och texter kunde man här få en historielektion, som säkert skulle göra många skolungdomar intresserade av historia.

Många besökare stannade också till inne i ett rum, vars väggar var fyllda av en släkttavla, som var 33 meter lång. Där fanns 41 500 personer registrerade, och alla var på ett eller annat sätt släkt med upphovsmannen. Han hette Jan Hultberg och kom från Värmland. ”Det här är världens största handritade släkttäd”. berättade han stolt. ”En del tycker nog att jag är galen. Jag har ägnat över 20 år denna släktforskning, men så kan jag också visa för mina barn, att de är släkt med Buzz Aldrin. Han som har varit på månen, och vars föräldrar kommer från Värmland.”

Sam Blixt, Anders Thunberg och Anders Rotviker på plats i PLF:s monter i Köping

Bland de 26 intressanta föredrag, som besökarna kunde lyssna till, tycks Dick Harrissons ha lockat flest åhörare. Både på lördagen och söndagen fyllde han en stor sal, som rymde 400 åhörare. Han berättade först om *Bergslagen: den svenska industrins historiska hjärtland* och dagen därpå om *Upprorsmän, biskopar, borgbyggare och upptäckare: en historisk resa genom västra Mälardalen*.

Nästa år kommer släktforskar dagarna att äga rum i Karlstad den 29-31 augusti. Det blir Värmlands släktforskarförening, som står för huvudansvaret. De har som tema valt Migration - dåtid nutid framtid. AT

Kopparslagarna Wenström

Sjunde generationen Wenström i Silverdalen blir landets ende utövande formkopparslagare

Kopparslagarmästare Nils Wenström, 43, från Silverdalen bär en märklig yrkestradition vidare, när han inom kort tar vid där pappa Josef, 69, slutar. Han blir något så enastående som sjunde generationen Wenström, som ägnar sig åt formkopparlageriet, ett yrke som numera är så gott som utdött, och som de båda herrarna Wenström lär vara ensamma om i landet. Det unika ”tronskiftet” i pappersbrukssamhället kommer f. ö. att uppmärksammas av televisionen.

Josef Wenströms farfarfarsfarsfarsfarfar var den först i en oändlig räkka skickliga yrkesmän, och från hans hem i Kristdala (sedermera Oskarshamn) har en kopparslagaresläkt, som helt säkert saknar motstycke, vuxit fram. Numera finns dock endast Josef och Nils Wenström kvar att representera den stolta yrkestraditionen, som inleddes när ”gamle Wenström” någon gång på 1600-talet invandrade från Finland.

Många Silverdalsår

Efter åtta år i Norrköping kom Josef Wenström till Silverdalen, där han 1936 började som kopparslagare på bruket.

- Det var förstas utkomstmöjligheterna som lockade. Sedan byggde jag ett hus här i samhället, och därför var det naturligt att jag stannade kvar och etablerade mig som egen företagare när jag slutade min anställning 1945.

Som sig bör gick Josef Wenström i lära hos sin far, en sträng herre och en skicklig yrkesman, till och med så yrkesmedveten att han vägrade ta det mästarbrev sonen erövrade 1932 riktigt på allvar.

- Först ska Du klara mitt mästarprov, sedan kan vi talas vid, menade den gamle hedersmannen.

Mästerligt prov

Och det provet var sannerligen inte lätt att bestå – eftersom det gick ut på att förvandla en femöring till en liten elegant kaffepanna.

Unge Josef (det är många år sedan nu) ville dock vara ännu bättre.

- För att slå ”mäster” på fingrarna försökte jag i stället med en ettöring – och lyckades. Då sa’ pappa Wenström att jag var hans överman – skriv upp att det var ett stolt ögonblick!

Nu har Josef Wenström klarat både femöringen och en tvåöring med för den delen och tre små nätta kaffe-

pannor (för världens minsta miniatyrkok) följer honom likt ständiga följeslagare genom livet, kära minnen, som han alltså bär på sig.

Verkstaden, som finns i källaren under boningshuset, rymmer dock kokattiraljer av betydligt mera imponerande format, kaffepannor som sammanfogats i 54 olika moment, och som hr Wenström gör efter exakt samma principer som för hundratals år sedan. Det tar fyra timmar enbart att göra pipen till kannan – men så har också dylika ting numera börjat röna stor efterfrågan.

Knektkannor från slätten

Flertalet kannor går, liksom de gamla mått, som tar form i den Wenströmska verkstaden, till Hemslöjden. En annan kul grej på tillverkningsprogrammet är kokkärlen, knektkannorna kallade, vilka är exakta kopior av de gamla matkärl, som en gång i svunnen tid användes av soldaterna på Hultsfreds slätt.

- Förtjänsten är kanske inte så strålande, men numera håller jag på med det hela mera som hobbyjobb. Det tar tre timmar och 20 minuter att få fram ett entumsmått och detta ger sedan en förtjänst på nio kronor.

Fiskalens stämplor

Måtten är graverade precis som i svunnen tid med justeringsstansar, ärvda efter stadsfiskalen O. Söderling i Vimmerby.

Andra tillverkningsobjekt finner man i form av populära brandsprutor i koppar, försedda med trähandtag och utförda i en stil som för något hundratals år sedan var välkänd ute i bygderna.

Förutom kopparlageriet arbetar Josef Wenström också i silver och bl. a. har han gjort en 3.800 gram tung skål till dopfunten i Vena kyrka. Även Pelarne vackra kyrka har en silverdopskål, signerad Wenström och till kyrkan i Kråkshult har han levererat en liknande sak i tenn. Bland annat vackert, som vuxit fram under hans flinka kopparslagarehänder, är ett flertal ljuskronor, som nu pryder kyrkorna runt om i orten.

Ceeny

Jag har även en avskrift av en gammal sammanställning från nedanstående Wilhelm Wenström, jag tror nog att vi stammar från samma rötter, jag har inte bara kunnat knyta ihop säcken.

Wilhelm Wenström (1822-1901) var ingenjör. Efter examen vid Bergsskolan i Filipstad fortsatte han studierna vid Teknologiska institutet i Stockholm. Han var bruksbyggmästare och smidesmästare vid olika bruk såsom Hällefors, Finspång och Sandviken. En tid var han bruksdisponent vid Edsvalla bruk i Värmland.

Wenström innehade under många år en ingenjörbyrå i Örebro där bland annat sonen Jonas Wenström utförde sina konstruktioner och experiment.

Wenström arbetade någon tid vid John Ericssons byrå i New York och blev svenskt ombud för John Ericssons patentförvaltning främst rörande Ericssons varmluftsmaskin, den så kallade kalorikmaskinen.

Arkivet utgöres till största delen av den stora ritnings-samlingen som omnämnts ovan. Här finns korrespondens rörande en del av bruken, anteckningar och skisser angående maskiner med mera tillverkade vid de olika bruken, fotografier samt trycksaker.

Ovanstående Wilhelm Wenström har skrivit följande där stavning är exakt återgiven och mina noteringar [inom klammer]:

UR WENSTRÖMSKA SLÄKTREGISTRET.

Den tidigaste Ättefadren som undertecknad har reda på är:

Jonas Adolfsson född 1712, död 1798, gift med Maria Persdotter född 1712, död 1806, döpta i samma dopvatten. Bondfolk i Kärreby i Wena socken av Kalmar län. Deras barn: Anders Jonsson i Främsteby. Maria Jonsdotter gift med Sven Nilsson i Kärreby.

Edmund Wenström född 1745, död 1804, Färgare i Westerås gift två gånger.

Nils Ammor på Vestergarn, Gottland död 1813 ? och Nils Persson sannolikt en måg med flera

Av ovanstående Edmund Wenströms barn, vilka enallas vore 12 stycken spridda i Westmanland, Dalarna och Helsingland blefvo endast tvenne fullvuxna Söner näml:

Carl Peter Wenström född 1776, död 1849, Komminister i Skinskatteberg, undertecknades fader, med enallas 1,2 barn [troligen 12], och Edmund Wennström född 1780, död 1832, Färgare i Söderhamn med 8 barn och många barnbarn bland vilka en är.

Carl Ernst Edmund Wennström född 1851, Postinspektör.

Av ovanstående C.P. Wenströms söner var den äldsta:

Carl Edmund Wenström född 1810, död 1879. Prost i Falun, med många barn varav den äldsta: Oscar Edmund Wenström född 1845, Läroverksadjunkt, i Wisby, stor Lexikon-författare, av undertecknads söner är en allmänt känd näml. Jonas Wenström född 1855, död 1893, Ingenjör och uppfinnare i Elektricitet. Grundläggare av Asea Vesterås.

Den yngste av C.P. Wenströms barn är Sven Otto Wenström född 1829 [oläsligt ord] Kronofogde i Södermanland.

Ovanstående Jonas Adolfsson tycks [oläsligt ord] Släktregistret hafva [oläsligt ord] följande Barnbarn, vilkas Föräldrar icke de äro upptagna, näml: Lars Wenström vise Häradsk. i Wimmerby, och J.P. Venström i Mollilla.

Ovanstående Nils Perssons barn uppgives vara:

Lars Adolf Nson Wenström död 1836, över 60 år gammal Färgare i Stockholm.

Peter Nson Wenström född 1763, död 1822, gift med en dotter till Borgmästare Link (L tveksamt) i Wimmerby, Kopparslagare i Wimmerby.

Tore Peter Wenström Kopparslagare i Wena, var fattig 1836 levde sannolikt ännu 1870.

Ovanstående Nils Ammors barn:

Jonas Wenström född 1797, Student 1819, Fil. Magister 1824,

Maria född 1800, ovannämnda Peter Nilsson Wenströms barn:

Nathanael Wenström född 1801, Kopparslagare i Ulricehamn, träffades av undertecknad därstädes 1872, Nils Peter Wenström Kopparslagare-Gesäll, drunknade i Stockholm 1834

Anna Christina född 1804, gift med en Fanjunkare vid Östgöt

August Wenström född i Wena socken 1830 död i Wimmerby d. 5 dec. 1892. God sångare och musiker. I många år lärare vid Frimurarebarnhuset

August Wenström född 1840 talet i Mariestad, Direktör för Spritbolaget i Filipstad.

Peter Wenström född omkring 1770 på Dalarö (utanför Stockholm) fadern Gästgifvare. Denna Peter var gift 2 gånger och hade många barn spridda åt alla håll: Amerika, Holland.

Stockholm den 16 December 1896 W. Wenström född 1822 (Civil Ingeniör)

Det finns en tidningsartikel från 1965, jag tror att det var i Barometern, där anyder man att släkten kommer från Finland på 1600-talet och att det skulle ha funnits 7 generationer kopparslagare i släkten. Jag har endast funnit 5 generationer vilket då börjar med min farmors farfar Pehr (Peter/Petter) Wenström f. Nilsson.

Vad jag har kommit fram till så var det Pehrs far Nils Larssons första hustrus bröder som tog namnet Wenström. Jag har inte funnit att denne Nils Larsson var kopparslagare, han skulle i så fall utgöra den 6 generationen. Jag har gjort en sammansällning som visar de 5 generationer som jag har funnit. Det är visserligen 2 st i 3:e och 3 st i 4:e generationen.

Per-Erik Dagerhem

Farmors farfars far
NILS Larsson
 f. 1734-11-08
 d 1775-03-26 i Vena

LARS (Nilsson) Wenström
 f. 1764-12-05 Vena, Vena

JONAS (Nilsson) Wenström
 f. 1769-08-18 Vena, Vena

OLOF (Nilsson) Wenström
 f. 1777-12-20 Vena, Vena

MARIA (Nilsdotter) Wenström
 f. 1780-06-30 Vena, Vena

STINA (Nilsdotter) Wenström
 f. 1783-06-17 Vena, Vena

SVEN (Nilsson)
 Wenström
 f. 1788-11-23 Vena, Vena

Farmors farfar
PEHR (Peter/Petter) (Nilsson) Wenström Kopparslagare
 f. 1790-11-13 Vena, Vena
 d. 1881-01-14

CATRINA (Nilsdotter) Wenström
 f. 1793-01-11 Vena, Vena

NILS Larsson
 KERSTIN Pehrsdotter
 vigda 1776-10-27

1 **PEHR (Peter/Petter) (Nilsson) Wenström**
 STINA (Christina) Solberg
 vigda 1857-05-14 Vena

2 **CONSTANS Wilhelm Wenström**
 MAJA GRETA Wenström f. Nilsdotter
 Sven Peter ALFRED Wenström
 Ida Ulrika Wenström f. Fahström

3 **Christina (Katarina) MATILDA Petersson f. Wenström**
 Knut Nils Vilhelm Wenström
 Nils OSCAR Wenström
 Petronella Wenström f. Lindgren

4 **Farmor**
 Nils OSCAR Wenström
 JOSEF Reinhold Wenström
 NILS Jonas Reinhold Wenström

5

f. 1736-01-25 Vena, Vena
 f. 1752 *Fatlebo*, Vena
 f. 1790-11-13 Vena, Vena
 f. 1803-05-30 Högsby
 f. 1835-04-22 Vena, Vena
 f. 1834-12-19 Systeröpp, Kristdala
 f. 1858-04-04 Kvarnarp, Vena
 f. 1861-08-09 Tuna
 f. 1882-05-04 Kristdala
 f. 1904-06-18 Kristdala
 f. 1863-05-01 Kvarnarp, Vena
 f. 1869-05-01 Kvarnarp, Vena
 f. 1857-08-21 Tåstarp, Kristianstad län
 f. 1896-08-21 Vimmerby
 f. 1921-02-17 Vimmerby

d. 1881-01-14
 d. 1867-05-09 Vena, Vena
 d. 1909-12-12 Oskarshamn
 d. 1904-06-16 Oskarshamn
 d. mellan 1890-1900
 d. 1931-08-11 Högsby
 d. 1953-02-10 Vimmerby
 d. 1932-08-02 Högsby
 d. 1930-02-16 Karlskrona, Karlskrona am.
 d. 1950-10-16 Vimmerby
 d. 1973-01-30 Lönnberga
 d. 2005-12-11 Västervik

I kolumnen till vänster ska det stå Farmors farfars far, Farmors farfars mor, Farmors farfar 1, Farmors farmor, Farmors far 2, Farmors mor, Farmors bror 3, Farmors brors hustru, Fars kusin 4, Fars kusin 4, Farmors bror 3, Farmors brors hustru, Fars kusin 4, Fars kusinbarn 5.

Brott och straff i Stranda härad

av Anders Rotviker

Ursprungligen deltog alla fria män i rättskipningen. De samlades till ting under bar himmel. Rättsarvet överfördes från släkte till släkte. Det var tingsmenigheten själv som dömde. Domen brukade bekräftas genom att sköldar dånande slogs mot varandra.

Senast vid 1200-talets mitt har socknarna Döderhult, Mönsterås och Ålem varit organiserade och kyrkorna byggda. De tre kustsocknarna, som tillsammans kom att bilda Stranda härad och omfatta bygden utmed Kalmarsund från Tunalän till Möre, hade till en början beteckningen Norrabygd. Denna beteckning är tydligen given söderifrån då häradet utgjorde den norra bygden i Kalmar slotts län. I mitten av 1400-talet fick häradet sitt nuvarande namn Stranda härad.

Strandabygden var redan på 1200-talet rikt utvecklad med kyrkor, godsbyggnader och eget sjukhus, beläget i Okneback och inrymmande härberge för vägfärande.

I Kalmar län lydde man inte Smålandslagen utan Östgötalagen, som tillkom under slutet av 1200-talet. I sitt slag är landskapslagarna av utomordentlig vikt för rättshistorien och för språk- och litteraturhistorien. De hör till den svenska kulturens yppersta skatter och har knappast sin like i hela världens rättshistoria. De har smak av uråldrig visdom och sträng bondemoral. De ger en inblick i medeltidens samhällsliv och människosyn och i tidens sociala förhållanden.

Tiden var hård och sederna råa, men folkkungarna Birger Jarl och Magnus Ladulås, ville genom den s.k. edsörelagstiftningen skapa ett fredligare tillstånd. Birger Jarl utfärdade de berömda fridslagarna om hemfrid, kyrkofrid, tingsfrid och kvinnofrid. De infördes i Östgötalagen, vars edsöresbalk innehöll följande föreskrift också gällande i Stranda härad: Om någon far hem från ting och kyrka, då har den som gör någon illgärning mot honom, förrån han kommer till sitt hem, brutit edsöret. Kungen hade genom sin ed lovat att bestraffa detta och andra brott, som riktade sig mot den allmänna friden. Brotten medförde ovillkorlig fredlöshet och förlust av all egendom. Den fredlöse var ställd utanför samhällets skydd och kunde ostraffat dödas.

Ett storslaget försök till rikets stärkande fullbordades 1347 genom den siste folkkungen Magnus Erikssons allmänna landslag, som ersatte de gamla landskapslagarna. Landslagen började med en kungabalk och innehöll också balkar om gitemål, arv, köp, ägotvister, jakt

och skilda slag av brott. År 1442 reviderades Magnus Eriksson lagar, men ingen av dessa lagar innehöll något stadgande om tingshusbyggnad. Menigheten samlades på en öppen plats eller på en s.k. tingshög eller på kyrkvallen, som hade blivit den naturliga samlingspunkten. Strandatinget sammanträdde i Döderhult 1376, förmodligen ute på kyrkbacken. Den 30 juli 1543 kallade hövitsmannen på Kalmar slott, Germund Svensson Somme, på order av Gustav Vasa till ting i Mönsterås i anledning av Dackefejden. Till tinget kallades allmogen i Stranda, Handbörds, Aspelds och Tunaläns härad. Den församlade menigheten avgav sitt löfte att vara kungen trogen samt lovade sitt bistånd till att hålla efter Dacke och hans anhängare.

De första uppgifterna om att man hållit ting inomhus, härrör från mitten av 1400-talet. Man hade då börjat bygga sockenstugor och ting kunde hållas där, särskilt vintertid eller i någon av de stora och rymliga prästgårdarna. Tingen var under denna tid ambulerande och hölls stundom ute i det fria på någon gammal kultplats eller i någon gästgivargård eller t.o.m. i kyrkan.

Den äldsta kända bevarade domboken från Stranda härad är från 1560-1562. Häradshövdingen heter då Lyder Persson och nämnden består av 12 män, som den gamla lagen föreskriver. Han efterträddes som häradshövding först av riksrådet Ture Bielke och sedan av dennes änka, grevinnan Sigrid Sture, som i inte mindre än 36 år förestod ämbetet med den enda inskränkningen, att hon inte personligen fick sköta tjänsten.

I Magnus Erikssons landslag av 1347 föreskrevs, att tingsplatsen skulle vara endast en i varje härad och i 1734 års lag sägs, att tinget skulle hållas på rätten Tingstad. Trots upprepade föreskrifter fortfor tingen att ambuler inom häradet. Fram till senare delen av 1700-talet hölls inom Stranda härad ting, dels i Mönsterås och dels i Ålem. År 1614 tillkom hovrätterna och Stranda härad löd sedan 1635 under Göta hovrätt. Hovrätterna fick viktiga uppgifter, en var att övervaka och kontrollera häradsrätterna och rådhusrätterna i städerna. Hovrätten fick också uppgiften att pröva alla domar som kom från underrätterna som gällde grövre brottmål, i regel dödsdomar och andra stränga straff. Dessa straff skulle hovrätten pröva innan de fick verkställas, och det var inte frågan om överklagande som i våra dagar, vilket inte fanns på den tiden. Att domen hamnade i hovrätten berodde inte på att någon var missnöjd med domen, utan att ordningen var sådan på den tiden.

När Göta hovrätt började sin verksamhet 1635, var dödsstraff en av de vanligaste påföljderna. Den som hade gjort sig skyldig till tidelag, kunde enligt 1442 års allttjämt gällande landslag dömas till att bli levande begravd. Presidenten i Göta hovrätt, Johan Skyttes egen sonson Gustaf Adolf Skytte dömdes för sjöröveri och blev vid 26 års ålder arkebuserad på slottsborgen i Jönköping.

Häradsrätten fick under 1600-talet fler uppgifter att beställa, som syner, värderingar, rannsakingar, skatteläggningar och att undersöka kvarnar och allmänningar. År 1638 fick Stranda härad uppmaning från hovrätten att bygga ett tingshus. Kronofogden får år 1667 order från landshövdingen att låta allmogen framföra byggnadsmaterial till ett tingshus, som skulle stå färdigt till stundande höstting. Tingshuset skulle innehålla en stuga med två kamrar, och det skulle byggas på krögaregården i Mönsterås. Tingshuset brändes ner av danskarna vid deras anfall mot köpingen år 1677, då de flesta husen fick skatta åt förgängelsen.

Från början av 1700-talet hölls höst- och vårting i Ålems krog, belägen vid Broholm och sommaring i Mönsterås köping eller i Herrstorps gästgivaregård. Vid varje tingsställe stod en spöpåle, som också kallades skampåle och var försedd med ett i en kedja hängande halsjärn. Den som var dömd att mista huden, hissades så högt upp, att tårna nätt och jämt nådde marken. Prygelstraffen verkställdes av profossen. Om profossen inte slog ordentligt, fick han själv spö. Nämndemännen från Döderhult och andra tingsbesökare från denna socken tyckte, att det var långt och obekvämt att åka till tingen i Ålem, som låg i häradets utkant.

Efter 1795 har Ålem inte varit ordinarie tingsplats, då den nedlades samma år. Under år 1797 byggdes i Mönsterås det tingshus, som användes tills 1969, då tingsrätten flyttades till Oskarshamn.

Straffrätten präglades av vedergällningsprincipen. Livets förlust var en inte sällan förekommande brottspåföljd. Ännu i 1734 års lag stadgades dödsstraff för inte mindre än 68 olika brott. Med mildare seder minskades antalet, men ännu i 1864 års strafflag stod dödsstraffet kvar för 23 brott.

Genom häradsrättens verksamhet finns i dessa gamla protokoll ganska omfattande källor för hembygds- och släktforskare. I regel finns domböcker av äldre datum än våra kyrkböcker.

På tinget och i våra gamla tingshus har också många dramatiska händelser fått sin epilog. Många är de döds-

domar som fällts under århundradena och som sedan verkställts på avrättningsplatsen ute på Kuggås. På 1726 års karta är avrättningsplatsen markerad med en galge och denna är placerad på södra sidan om Kuggåsvägen. På 1765 års karta har galgen flyttats över på Kuggåsvägens norra sida och finns på nuvarande planen framför f.d. tändsticksfabriken. I början på 1800-talet flyttades avrättningsplatsen ut till Kuggås udde.

Det strängaste straffet var dödsstraffet, och det fanns två sätt att verkställa detta, hängning eller halshuggning. Böter var det vanligaste straffet, och så har det varit alltsedan medeltiden. Böterna delades i tre delar, en del till kronan, en del till häradet och en del till målsägaren. För en rad mindre allvarliga brott, som t.ex. små misshandelsfall, okvädingsord eller ett lägersmål och liknande, var böter det vanliga straffet. När hovrätten däremot utdömde böter, så var det oftast att ett dödsstraff förvandlats till böter för t.ex. enfalt hor. Enfalt hor innebar att en gift person haft sexuell förbindelse med en ogift. För detta brott var böterna för den gifta personen 80 daler och 40 daler för den ogifta. Många dödsdomer för småstölder förvandlades i hovrätten till böter, som skulle uppgå till tre gånger det stulnas värde. Möjligheten att betala ett så stort belopp som 80 daler, var med hänsyn till den tidens inkomster naturligtvis en omöjlighet för de flesta, då en dränglön inte översteg 10 daler om året. Därför förvandlades straffet ännu en gång, till ett kroppsstraff. För kroppsstraffen fanns olika former, och det var också skillnad mellan kvinnor och män, när det gällde att verkställa straffen. En kvinna som inte kunde betala sina böter skulle slita ris eller spö, medan en man kunde dömas att löpa gatlopp.

Frihetsstraff som fängelse förekom i liten omfattning under 1600- och 1700-talen. En typ av frihetsstraff, som innebar straffarbete, utdömdes i olika omfattning av hovrätten. Den dömdes skulle arbeta vid något pågående byggnadsprojekt, t.ex. vid slottet i Kalmar eller i Jönköping, där det pågick byggnadsarbeten med hovrättshus och kyrka.

För horsbrotten dömdes alltid till döden, men inga dödsstraff fick verkställas utan att hovrätten fått pröva domen. Flera tusen sådana dödsdomar utdömdes under dessa år. Det skulle ha blivit ett blodbad om alla dessa dödsdomar gått i verkställighet. Antalet personer motsvarar invånarna i en större socken eller en stad som Jönköping på den tiden. År 1653 infördes en ny straffordning, då dödsstraffet för enfalt hor avskaffades och ersattes med böter, som skulle utdömas i häradsrätterna.

Dröp inte en man, som sitter på toa!

Tiderna förändras och vi med dem. Synen på det allvarliga i att döda en annan människa har också förändrats genom århundradena. Äldre Västgötalagen är den äldsta sammanhängande skriften vi har på svenska. Den är skriven cirka år 1220 av lagman Eskil Magnusson, äldre halvbror till Birger Jarl. Där kan man se, att synen på mord och dröp inte var så allvarlig, som den är i våra dagar. Det gick att komma undan med böter.

Det kostade emellertid olika mycket, beroende på vem man dröpte, och i vilken situation vederbörande befann sig. Att ta livet av en västgöte var dyrast. Det kostade 21 mark. En små-

länning eller en man från Svealand kostade inte lika mycket - 13 1/3 mark. Ännu billigare var en dansk eller norrman. Där kom man undan med 9 mark.

Det förutsatte emellertid att offret hade befunnit sig i en normal situation med en normal chans att komma undan. Att döda en man, som befann sig i en hjälplös situation var ett nidingsdåd. Det var mycket allvarligt och kunde inte sonas med böter. En sådan situation befann man sig i, när man förrättade sina behov. Att utnyttja den hjälplöshet man då befann sig i var oförlåtligt. Det var ett nidingsdåd och måste straffas mycket hårt.

Ur Borås Tidning

Lokalhistoria

Historik över Fliseryds socken

Historik över Fliseryds socken är vårt senaste tillskott. Här kan man läsa om Fliseryds historia, om alla gårdar och byar och om olika näringar förr och nu. Här finns också skildringar om folkliv och seder, om skrock, mystik och övertro. Denna innehållsrika bok, som omfattar över 700 sidor är sammanställd och utarbetad av Martin Tärnfors 1976.

Historik över Fliseryds socken kostar 100 kronor.

Eventuellt utskick och emballage kostar 155 kronor + 30 kronor.

Summa 285 kronor

Vid beställning: Var god skicka betalning så skickas boken omgående.

Kontonummer: 221-2991.

Boken kan också avhämtas i PLF-lokalen efter överenskommelse med Edith Carlsson om dag och tid.

Kontohavare: Gårdarna i Döderhults socken m fl.

Historik över Fliseryds socken kan nu beställas hos

Edith Carlsson

tel. 0491-930 14

e-post elga@telia.com

Gårdarna i Döderhults socken på 1500-talet

Gårdarna i Döderhults socken på 1500-talet är titeln på en bok av Gustav Bech, Curt Holm och Maj Holm, samtliga boende i Oskarshamn. Boken innehåller en sammanställning och redovisning av samtliga gårdar i Döderhult på 1500-talet. Den beskriver även kvarnarna Alseda, Skorpetorp och Lagmanskvarn liksom biodlingar.

Även Strömserums kungsgård finns redovisad liksom skatter och fogdar, speciellt i Döderhult, men även de som hade samband med Döderhult i Stranda och Handbörds härader. Fisket är också behandlat med över etthundra sidor text och tabeller.

Boken är i A5-format med hårda pärmar och omfattar cirka 400 sidor.

Eventuell utskick och emballage kostar 72 kronor + 30 kronor. Summa 302 kronor.

Vid beställning: Var god skicka betalning så skickas boken omgående. Kontonummer: 221-2991.

Boken kan också avhämtas i PLF-lokalene efter överenskommelse med Edith Carlsson om dag och tid.

Den kostar då 200:-.

Kontohavare: Gårdarna i Döderhults socken m fl.

Gårdarna i Döderhults socken på 1500-talet kan nu beställas hos

Edith Carlsson, tel. 0491-930 14

e-post elga@telia.com

Nytt eller uppdaterat efter PLF-nytt nr 106

Datum	Församling	Kod	Födda	Vigda	Döda	Inflyttade	Utflyttade	Husf.
20130924	Arby	ARB			1929-1947			
20131005	Bäckebo	BÄC			1933-1949			
20131006	Dagsberg	DAG			1947-1971			
20131008	Djursdala	DJU			1938-1946			
20130811	Döderhult	DÖD	1800-1883					
20130813	Döderhult	DÖD	1941-1942					
20130815	Figeholm	FIG	1941-1942	1942				
20131008	Frödinge	FRÖ		1937-1941	1938-1946			
20131006	Furingstad	FUR			1947-1971			
20130806	Föra	FÖR			1657-1971			
20130917	Förlösa	FÖL		1937-1948				
20130919	Hjälmseryd	HJÄ		1941-1947				
20130904	Hossmo	HOS	1941-1942					
20130813	Hult	HUT	1669-1698 1713-1740 1744-1841	1670-1743 1761-1846	1669-1699 1701-1702 1720 1724 1731-1737 1762-1846			
20130919	Hässleby- Mariannelund	HÄS	1941-1942	1724-1769				
20131007	Konungsund	KON			1947-1971			
20131007	Kuddby	KUD			1931-1971			
20130904	Lannaske de	LAN		1941-1942				
20130806	Lekeryd	LEK			1939-1946			
20130815	Misterhult	MIS	1942					
20131006	Mörlunda	MÖR			1823-1943			
20130926	Ramkvilla	RAM			1887-1894			
20131007	Rönö	RÖN			1947-1971			
20130810	Stockaryd	STO		1953-1957				
20131007	Styrstad	STY			1947-1971			
20131006	Söderköping	SÖG			1901-1953			
20131009	Tidersrum	TID		1931-1935				
20131007	Tingstad	TIN			1947-1971			
20130919	Tuna	TUN	1941-1942	1941-1952				
20131007	Tåby	TÅB			1947-1971			
20131007	Vånga	VÅN			1937-1946			
20131006	Västra Husby	VHY			1947-1971			
20131007	Å	ÅÅÅ			1901-1946			
20131007	Östra Ny	ÖNY			1947-1971			
20131008	Östra Ryd	ÖRY			1947-1971			
20131008	Östra Stenby	ÖSY			1901-1971			

Den 11 oktober har vi 4 887 767 poster i databasen.

Nya medlemmar i PLF

Nr	Namn	Postadress	Postnr	Postort	Land	Telefonnr
3118	Lulli Ivarsson	Stolpen, Flohult	572 96	FÅRBO		0491-300 91
3119	Lars Bomgren	Lötaborgsvägen 24	589 35	LINKÖPING		013-15 17 02
3120	Anita Carlsson	Gillbergavägen 140	632 36	ESKILSTUNA		016-42 64 10
3121	Erland Eliasson	Krukmakargatan 5 Lgh 1404	118 51	STOCKHOLM		
3122	Inger Johansson	Södra Skogsvägen 59 Lgh 1001	571 39	NÄSSJÖ		0380-120 22
3123	Johan Andersson	Humlegatan 33 Lgh 1003	722 26	VÄSTERÅS		
3124	Helena Lundberg	Alle Des Poiriers	L-2360	Luxemburg	Luxemburg	
3125	Anders Frost	Nannavägen 41	187 73	TÄBY		08-510 134 62
3126	Jonas Källman	Bröttjärna 411	785 42	MOCKFJÄRD		
3127	Kerstin Bingeferos	Börjegatan 3 B Lgh 1101	753 13	UPPSALA		
3128	Lennart Jonsson	Lerkällsgatan 13	723 51	VÄSTERÅS		021-41 65 24
3129	Jan Jutefors	Ryssbyvägen 15	395 93	ROCKNEBY		0480-665 65
3130	Thomas Karlsson	Lars Uno Lindbergs väg 25	731 11	KOLSVÄ		0221-519 30
3131	Odd Valleryd	Rostagatan 11D Lgh 1201	703 41	ÖREBRO		
3132	Inger Karlsson	Stengatan 2 Lgh 1104	572 31	OSKARSHAMN		0491-845 75
3133	Peter Bengtson	Sandhäuser Str. 2	68723	Oftersheim	Tyskland	
3134	Bertil Mademyr	Holmvägen 15 Lgh 1202	194 35	UPPLANDS VÄSBY		08-590 805 07
3135	Per Hedberg	Trångsunds Gård 302	142 64	TRÅNGSUND		08-771 73 03
3136	Harriet Svenhard	Plommonstigen 4	647 32	MARIEFRED		0159-103 55
3137	Ingalill Nyberg	Fighultsvägen 16	572 75	FIGEHOLM		
3138	Kicki Bogren	Klobovägen 23	570 75	FÅGELFORS		
3139	Aina Alriksson	Slättingebygd 103	382 93	NYBRO		0481-410 69
3140	Margareth Mattisson	Lövingsborg Askeby	585 62	LINGHEM		
3141	Birgitta Svensson Hallgren	Siriusgatan 90 Lgh 1402	415 22	GÖTEBORG		
3142	Barbro Svensson	Kustvägen 20	570 90	PÅSKALLAVIK		0491-917 93
3143	Mikael Eng,	Mastvägen 8	380 52	TIMMERNABBEN		0499-231 19

1 564 medlemmar har betalat medlemsavgiften för 2013.

Vi har fått 26 nya medlemmar sedan PLF-Nytt nr 106.

Sabelskjöldar och Fallebo Gök på Föreningsmötet

På föreningsmötet i Kristdala församlingshem den 14 september berättade Birger Bring om adel, präster, skojare och bönder, som bott i Kristdala. Det blev ett mycket intressant föredrag, som bl.a. handlade om Sabelskjöldarna och Fallebo Gök.

Sabelskjöldarna härstammar från en fänrik i Smålands ryttare, som utmärkt sig på 1600-talet. Ätten blev adlad under namnet Sabelskjöld år 1617. Den har haft sitt säte i Kristdala, där den ägt flera gårdar. Dagens

Sabelskjöldare härstammar från fyra kvinnor, som kommit på obestånd och gift sig med bönder i trakten. Namnet Sabelskjöld har därför försvunnit.

En Kristdalabo av ett helt annat slag var Fallebo Gök. Han föddes 1811 på hemmanet Fallebo i Kristdala socken. Hur han under sitt liv lyckades lura till sig en förmögenhet i Kristdala men framför allt som Dr Roback i USA, är onekligen en intressant historia med många poänger. AT

Kulturnatten den 8 november

För 19:e året i rad kommer oskarsamnarna att få uppleva en kulturnatt. I år äger den rum fredagen den 8 november mellan klockan 17.00 och 22.00. Kulturnatten är en av årets stora händelser i staden och det är sällan man ser så mycket folk i rörelse som just då.

Dessutom uppträder många kända musiker utifrån liksom många andra sorters underhållare av olika slag. Populär är också den obligatoriska kroppkaks- och kaffeförsäljningen, som brukar äga rum på biblioteket. Ett detaljerat program för årets evenemang brukar man kunna hämta på biblioteket omkring den 1 november.

Det händer någonting runt hela staden, och evenemangen är så många, att man knappast hinner att besöka alla. De som älskar musik och sång har mycket att välja på. Stadens egna begåvningar både från folkhögskolan och den kommunala musikskolan är flitigt i elden. Folkhögskolans sångare och musiker brukar uppträda i kyrkan, medan musikskolans elever brukar framträda med ett omfattande program på Forum.

De som är intresserade av släktforskning kan också finna meningsfull sysselsättning. PLF kommer som vanligt att ställa upp i sin lokal på Kyrkogårdsgatan 11. Där kommer vi som vanligt att ställa upp med vår databas och övriga hjälpmedel. Vi finns där mellan klockan 17.00 och 22.00. Välkomna!

TIDSPLAN FRAM TILL ÅRSMÖTET 2014

År	Vecka	Dag	Tid	Verksamhet	Lokal
2013	45	6/11	18.00	Styrelsemöte	Kyrkogårdsgatan
	46	16/11	14.00	Föreningsmöte	”-”
	49	4/12	18.00	Styrelsemöte	”-”
2014	2	8/1	18.00	Styrelsemöte	”-”
	4	24/1		PLF-nytt nr 108	”-”
	6	5/2	18.00	Styrelsemöte	”-”
	7	15/2	14.00	Årsmöte	”-”

Brevfrågor på databasen sänds till
PLF, Box 23, 572 21 OSKARSHAMN

Tel. Arbetsstugan 0491-76 08 78

Telefontider till PLF-lokalen:

Tisdagar 13.⁰⁰ - 16.⁰⁰

Plusgironummer 40 09 38-7

Bankgironummer 386-0475

E-post: info@plfoskarshamn.se

Du kan också skicka dina frågor via vår hemsida, som du når med adressen **www.plfoskarshamn.se**.

Under rubriken internet-sökning hittar du vårt elektroniska formulär. Eller direkt med frankerat kuvert (2 x 6 kronor) till

PLF, Box 23, 572 21 Oskarshamn

Tel. 0491-76 08 78

Edith Carlsson, Kumlemar 304

380 53 FLISERYD Tel. 0491-930 14.

Kostnader för brevfrågor

Vi tar **40 kronor per svar** enligt det särskilda frågeformuläret eller för brev med max fem frågor.

Vi tar **80 kronor för samma tjänster** till icke medlemmar.

Sänd också med ett

frankerat svarskuvert (2 x 6.00 kr = frimärke)!

Avgifterna för svar på brevfrågor sändes in via plusgiro. OBS! Sänd ej kontanter tillsammans med sökblankett och brev.

Pengarna sänds via plusgiro. Meddela på talongen, vad pengarna är avsedda för. Det kan ibland uppstå missförstånd om detta.

**Nästa nummer av PLF-nytt
kommer ut den 23/1 2014**